

Judita ŽUKIENĖ

Valstybinės muzikos mokyklos kūrimosi peripetijos (1918–1920 m.)

The Peripeteias of the Establishment of the State Music School (1918–1920)

Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Gedimino pr. 42, LT-01110 Vilnius, Lietuva
judita.zukiene@lmta.lt

Anotacija

M. K. Čiurlionis, Č. Sasnauskas, S. Šimkus, J. Naujalis, J. Tallat-Kelpša, T. Brazys – lietuvių muzikai, dar XX a. pr. puoselėję idėją įkurti konservatoriją Vilniuje. Tačiau 1918 m. nepavykus gauti Lietuvos Tarybos pritarimo, tinkamų patalpų mokyklai ir užtikrinto valstybės finansavimo, pasirinkta nuosaikesnė strategija. Valstybinės muzikos mokyklos įkūrimo Kaune aplinkybės iki šiol buvo tik fragmentiškai paminėtos, tačiau archyvinė medžiaga ir to meto periodikoje publikuota informacija skatina atkurti įvykių seką ir konstruoti išsamų istorinį naratyvą apie 1918–1920 m. įvykius. Praėjus šimtui metų šiuo tyrimu siekiama atskleisti istorinį kontekstą, papildyti ar patikslinti turimas žinias apie šios muzikos mokyklos įkūrimą.

Reikšminiai žodžiai: Valstybinė muzikos mokykla, Lietuvos konservatorija, Juozas Naujalis, Juozas Tallat-Kelpša, Lietuvos meno kūrėjų draugija, tarpukario Lietuvos muzikos istorija, Kaunas.

Abstract

Back in the early twentieth century, Lithuanian musicians Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, Česlovas Sasnauskas, Stasys Šimkus, Juozas Naujalis, Juozas Tallat-Kelpša, and Teodoras Brazys fostered the idea of establishing a conservatory in Vilnius. However, in 1918, upon failing to get the approval of the Council of Lithuania, appropriate premises for the school, or guaranteed state funding, a more moderate strategy was chosen. To date, the circumstances of the establishment of the State Music School in Kaunas have been referred to only episodically, while the archival material and the information published in the periodicals of that time make it possible to recreate the sequence of events and to construct a detailed historical narrative about the events of the period of 1918 through 1920. One hundred years later, the study aims to reveal the historical context as well as to supplement or specify the existing knowledge about the establishment of the State Music School.

Keywords: State Music School, Lithuanian Conservatory, Juozas Naujalis, Juozas Tallat-Kelpša, Lithuanian Association of Art Creators, interwar history of Lithuanian music, Kaunas.

Muzikos mokymo pradžia Lietuvoje siejama su Vilniaus katedros ir Vilniaus universiteto veikla, XIX a. dvarų ir miestų privačiomis muzikos mokyklomis. Jos tik iš dalies tenkino norinčiųjų muzikuoti poreikį ir turėjo labai ribotas ugdymo galimybes (Budžinauskienė 2008: 24). XX a. pradžioje, atgavus nepriklausomybę, Lietuvoje nuo pat pirmųjų metų buvo susirūpinta nuosekliu menininkų rengimu, sudarytos sąlygos sistemingai plėtoti muzikinį ugdymą. Valstybinės muzikos mokyklos įkūrimas 1920-aisiais laikytinas profesionalių muzikų ugdymo proceso institucionalizavimo valstybiniu lygiu pradžia.

Paradoksalu, kad iki dabar to meto įvykiai, mokyklos steigimo prielaidos ir kūrimosi aplinkybės liko beveik nenagrinėtos, skirtingai nei dailėtyroje – čia atlikta išsami analogiškos institucijos veiklos analizė. 1922 m. įsteigtos Lietuvos meno mokyklos (Kauno meno mokyklos) išsamūs istorijos tyrimai paskelbti keliuose leidiniuose: Apolonijos Valiuškevičiūtės monografijoje „Kauno meno mokykla“ (1971, 1997), papildytame Dalios Ramonienės parengtame Kauno meno

mokyklos mokinių sąvade (2006) ir Raimondos Kogelytės-Simanaitienės sudarytame straipsnių rinkinyje „Modernios Lietuvos dailės ištakos: Kauno meno mokykla“ (2008).

Valstybinės muzikos mokyklos įkūrimo ir veiklos pradžios paradigmą suformavo vos keletas tekstų: Juozo Naujaliao oficialūs raštai ir laišakai (*Juozas Naujalis* 1968), Juozo Žilevičiaus publikacija „Muzikos almanache“ (Žilevičius 1924) ir mokyklos gyvavimo dešimtmečiui išleistame leidinyje publikuota veiklos apžvalga (Gruodis 1930). Visuose juose pateikiama faktologinė medžiaga, esama empirinių duomenų, tačiau jie vertintini tik kaip šaltinis nuodugnesniems tyrimams. Tarpukario Lietuvos muzikiniam gyvenimui skirtuose fundamentaliuose muzikos istorijos tomuose (Gaudrimas 1964; *Lietuvos muzikos istorija* 2009) mokyklai skiriama vos po keletą konstatuojamojo pobūdžio puslapių, o įkūrimo aplinkybės išsamiau nenagrinėtos.

Nuo 1927 m. mokyklos direktoriaus pareigas ėjęs kompozitorius Juozas Gruodis įkūrimą aprašo itin

lakoniškai, mokyklos pradžios istorija iš esmės telpa trijuose sakiniuose:

Jau 1918 m., įsikūrus Lietuvos Tarybai, buvo daroma pastangų įsteigti muzikos mokyklą Vilniuje, bet vėlybesni politiniai įvykiai tą darbą sutrukdė. Tik persikėlus valdžiai į Kauną, tas klausimas iš naujo buvo atgaivintas. Susibūrus Kaune daugumai pasireiškusių Lietuvos muzikų, J. Naujalis, vyriausybei padedant, 1919 m. atidaro platesnę privačią muzikos mokyklą, kuri 1920 m. ir buvo suvalstybinta. (Gruodis 1930: 17–18)

Aprašyme neatsispindi nei mokyklos įkūrimo priežastys, nei istorinis kontekstas, nei įkūrėjų ambicijos, o vardijami faktai reikalauja patikslinimo. Šio tyrimo tikslas yra detalai atskleisti Valstybinės muzikos mokyklos įkūrimo aplinkybes, papildant iki šiol neskelbtais faktais ir rekonstruoti patį steigimo vyksmą, išryškinant pagrindines jo figūras ir siekius. Tyrimui pasitelkta archyvinė medžiaga (Švietimo ministerijos, mokyklos dokumentai), saugomi Lietuvos centriniame valstybės archyve (toliau – LCVA) ir Lietuvos literatūros ir meno archyve (toliau – LLMA), periodikoje skelbta informacija ir publikacijos, amžininkų prisiminimai ir tyrėjų įžvalgos. Iš detalių atkuriant įvykių seką išryškėja daug proceso trukdžių, svyravimų ir komplikacijų, kurias galime įvardyti kaip muzikos mokyklos kūrimosi peripetijas.

Lietuvos konservatorijos vizija

XX a. pradžioje, ypač po Pirmojo pasaulinio karo, kaimyninėse šalyse viena po kitos buvo atidaromos konservatorijos. 1919 m. įkurta konservatorija Rygoje, sėkmingai procesui vadovaujant Jazepui Vitolui. Vadinamosios „liaudies konservatorijos“ steigiamos Baltarusijoje: Vitebske (1918), Gomelyje (1919) ir Minske (1920). 1919 m. įkurta Talino muzikos mokykla 1923-aisiais pervadinama Talino konservatorija (bet tik 1935-aisiais suvalstybinama). Ukrainoje XIX a. antroje pusėje didžiuosiuose miestuose veikusios Rusų muzikos draugijos mokyklos XX a. antrame dešimtmetyje pertvarkytos į konservatorijas (Kyjive ir Odesoje – 1913, Charkive – 1917). Analogiškas siekis kilo ir Lietuvoje, tačiau dėl itin sudėtingų istorinių ir ekonominių sąlygų¹ šis procesas užtruko.

Konservatorijos įkūrimo Lietuvoje viltį aptinkame dar amžiaus pradžioje rašytuose Mikalojaus Konstantino Čiurlionio laiškuose. 1907 m. gruodžio 16 d. laiške Bronislavai Volmanienei Čiurlionis rašo apie ketinimus dirbti Zenono Jakubovskio vadovaujamoje muzikos mokykloje Vilniuje: „Gal ilgai pasiseks man paveikti poną direktorių, o tuomet turėsim tikrą konservatoriją“ (M. K. Čiurlionis 1960: 206). 1909 m. lapkritį laiške

žmonai Sofijai užfiksuoti konkretesni svarstymai ir ketinimai, kilę bendraujant su Česlovu Sasnausku. Diskusija aptasakota gana detalai:

Suko man galvą dėl konservatorijos Vilniuje, kad būtinai aš turiu būti direktorium. [...] Reikią atidaryti kursus vargonininkams ir rūpintis leidimu atidaryti „Tautinę Konservatoriją“. Jis leidimą galįs gauti, o kitkas niekai. Kapitalo reikią 1000 rublių. „Tūkstantis – tai mažai“, – aiškinu. Bet jis taip užsidegė, kad laidavo, jog butas būsiąs dovanai, o fortepijonų daug nereikia, 1 – užteksią – pora profesorių ir viena fisharmonija, o kai reikalas gerai eis, tai galima bus dar vieną fortepijoną išsinuomot! Vienu žodžiu, Čiurlionio Tautinė Konservatorija jau beveik gatava. (M. K. Čiurlionis 1960: 260)

Nei Čiurlioniui, nei Sasnauskui tai įgyvendinti nebuvo lemta, tačiau tikėtina, kad jų mintys pasiekė su Čiurlioniu Peterburge besibičiuilavusį Juozą Tallat-Kelpšą ar ten pat studijavusį ir dirbusį Stasį Šimkų. 1918-aisiais paskelbus nepriklausomybę nacionalinės konservatorijos ar „platesnės muzikos mokyklos“ idėja tapo aktualesnė.

Pirmasis realus mėginimas įsteigti konservatoriją Vilniuje, kurį įvardijo ir Gruodis, 1918 m. birželio 15 d. Lietuvos Tarybai pateiktas prašymas:

Norime įsteigti sostapilėje, Vilniuje, konservatoriją [...] Kadangi mūsų materialiskomis spėlionėmis sunku bus šį sumanymą įsigalinti, kreipiamės į Lietuvos tarybą, prašydami, kad ši įstaiga pripažintų [konservatoriją] kaip Lietuvos valstybinę ir atsakančiai subsidijuotą. (Juozas Tallat-Kelpša 1983: 306)

Teikimą pasirašė Naujalis, Teodoras Brazys ir Tallat-Kelpša. Pastarasis mokyklos viziją tuo metu pristatė ir spaudoje straipsnyje „Muzikos mokyklos reikalas“ (Tallat-Kelpša 1918: 2). Publikacijoje rašoma apie būtinybę nepriklausomybę atkūrusiai Lietuvai artimiausiu laiku turėti ir visas reikalingas kultūros įstaigas, apie poreikį meno „židinio“, kuris telktų muzikų pajėgas ir jas „tinkama lietuvių meno dvasia“ auklėtų: „Toku židiniu tegali būti valstybės palaikoma, rimtai pastatyta muzikos mokykla, kuri ilgai paverstų tautine konservatorija.“ Straipsnyje išvardytos ir planuojamos klasės, visiškai atitinkančios tų laikų konservatorių būdingąją programos sąrangą: vargonai, dainavimas, fortepijonas, smuikas, kompozicijos teorija, violončelė, variniai ir mediniai pučiamieji. Be to, planuota mokyti bendrųjų dalykų: elementariosios muzikos teorijos, solfedžio, harmonijos, bažnytinio giedojimo, instrumentuotės, muzikos istorijos ir estetikos. Pasak Tallat-Kelpšos, „tokią mokyklą ir turime įkurti Vilniaus sostinėje“ (Tallat-Kelpša 1918: 2).

Deja, kaip vėliau paaiškėja iš laiško Petruui Olekai, „Taryba pripažino sąmatą per didelę ir atgal grąžino“ (Juozas

Tallat-Kelpša 1983: 306). Nors apie šią ambicingą pastangą buvo plačiai žinoma tarp muzikų, tai savo raštuose minėjo Naujalis, Gruodis ir kiti. O kaip tik konservatorijos įsteigimo Lietuvoje dar teko gerokai palaukti, tiksliau – daug ką dėl to nuveikti. Pats įkūrimo siekis niekada nebuvo pamirštas, aiškiai minimas įvairiuose kontekstuose. Mokyklos įkūrimo istorijoje kertinėmis asmenybėmis tapo 1918 m. Lietuvos Tarybai pristatyto teikimo iniciatoriai: Naujalis ir Tallat-Kelpša.

Juozo Naujaliao privati muzikos mokykla Kaune

Naujalis tuo metu jau turėjo pedagoginio darbo ir mokymo proceso organizavimo patirties; jo surengti vargonininkų kursai (1894 m.), įkurta Šv. Grigaliaus vargonininkų draugija (veikė nuo 1907 m., įteisinta 1911 m.) bei vargonininkų mokykla (veikė nuo 1913 m., įteisinta 1914 m.) smarkiai prisidėjo prie Lietuvos muzikos kultūros augimo ir sklaidos. Turimos žinios ir įgūdžiai, parengta vargonininkų mokyklos programa tapo rimtu pagrindu, pasak Gruodžio, „platesnei privačiai muzikos mokyklai“, kartu ir būsimai konservatorijai.

Gana plačiai buvo žinoma tai, kad Naujalis buvo pateikęs prašymą vokiečių valdžiai dėl muzikos mokyklos steigimo Kaune. Tačiau dalis aplinkybių šaltiniuose neminimos, taip pat esama klaidų. Visų pirma, nesumenkindami Naujaliao indėlio, darome prielaidą, kad prašymo tekstas buvo tas pats, kurį 1918 m. vasarą jis parengė kartu su Tallat-Kelpša. Apie tai šis užsimena laiške Olekai: „Buvome išdirbę raštą vokiečiams įteikti“ (Juozas Tallat-Kelpša 1983: 306). Antra, Naujalis vokiečiams Kaune pateikė prašymą dėl konservatorijos steigimo ir leidimas buvo gautas. Tai detalai atskleidė Arkadijus Presas straipsnyje apie Naujalį paskelbdamas visą leidimo tekstą vokiečių kalba. Jame pasitvirtina ir prielaida dėl teikimo užmojo: Naujaliui leista atidaryti konservatoriją (*Konservatorium für Musik*) (Presas 1924: 214). Ir dar vienas patikslinimas: Naujaliao prašymas (dėl steigimo) vokiečių valdžią pasiekė 1918 m. rudenį.² Žilevičiaus straipsnyje (1924), taip pat gerokai vėliau Onos Narbutienės parengtoje monografijoje (1968) nurodoma, kad tai padaryta 1917 m., tačiau, pasak Preso, savo publikacijoje jis pataiso „mažą netikslumą, įsiskverbusį Žilevičiaus straipsnin“, t. y. leidimas gautas ne 1917, o 1918 m. rudenį, lapkričio 6 d. (Presas 1924: 214). Deja, šiuo leidimu dėl patalpų ir finansinio palaikymo trūkumo nebuvo pasinaudota.

1919 m. pradžioje Lietuvos valstybinėms įstaigoms persikrausčius į Kauną, buvo gautas ne tik leidimas steigti muzikos mokyklą, bet ir subsidija (20 000 auksinų) (Juozas Naujalis 1968: 76). Taigi dalinis valstybės finansavimas, skirtas faktiškai pirmaisiais valstybės veiklos mėnesiais,

ilustruoja ir valdžios nuostatą: pagal išgales remti besiformuojančius kultūros židinius, neatidedant jų rėmimo „geresniems laikams“. Tad buvo sudarytos sąlygos muzikos mokyklos pradžiai.

Kaip vėliau rašė Naujalis: „Muzikos mokyklos darbai prasidėjo 1919 metais kovo mėnesį maloniai kun. Olšausko duotame bute: buvo tai keli kambariai trečiame „Saulės“ gimnazijos aukšte, kur sutilpo keli fortepijonai“ (Juozas Naujalis 1968: 76–77). Renkantis patalpas įtakos galėjo turėti ir tai, kad Naujalis nuo 1917 m. spalio 1 d. dirbo ne tik Kauno katedros vargonininku, bet ir „Saulės“ gimnazijos mokytoju. Gautos dotacijos lėšomis buvo formuojamas mokyklos inventorių – muzikos instrumentai ir baldai.

1919 m. vasario 28 d. laikraštyje „Lietuva“ pasirodė skelbimas apie Kaune atidaromą muzikos mokyklą. Jame nurodomas siekis ne tik mokyti dainuoti ar groti muzikos instrumentais, bet ir suteikti muzikos teorijos, solfedžio, harmonijos, muzikos istorijos žinių.³ Jau balandžio 2 d. visi užsirašiusieji buvo kviečiami ateiti į Lietuvų gimnazijos salę (Laisvės alėja 55) (*Lietuva*, 1919 04 01, Nr. 67, p. 1). Kas buvo tie pirmieji mokiniai, žinių neišliko. Neturime nė pavasario pusmečio mokinių sąrašo, o skaičius skirtinguose šaltiniuose Naujaliao nurodytas skirtingai: apie 40 (Juozas Naujalis 1968: 77) ar 27.⁴

Mokykloje pirmą (pavasario) pusmetį dirbo trys mokytojai: Naujalis (kartu ir direktorius), Julius Štarka (fortepijono klasė) ir Oleka (dainavimo klasė). Beje, Oleka dirbo be atlygio: „[...] su Naujaliu sutarėm, jog jis mokys mane harmonijos, o aš už tai dirbsiu su dainininkais“ (Juozas Naujalis 1968: 167). Pavasario pabaigoje, Naujaliao rūpesčiu mokyklai vyriausybės buvo skirtos tinkamesnės patalpos (D. Vilniaus g. 2; dabartinis adresas – Gimnazijos g. 3).⁵ Jos buvo suremontuotos, mokyklos turtas papildytas trūkstamais baldais.

1919 m. vasarą spaudoje publikuotos kelios žinutės pateikia naujų, iki šiol nenagrinėtų klausimų. Pranešime laikraštyje „Lietuva“ skelbiama apie įsikūrusią dramos ir muzikos mokyklą, „kurios vedėjas yra dramos skyriaus A. Sutkus, o muzikos J. Tallat-Kelpša“ (*Lietuva*, 1919 08 15, Nr. 178, p. 4). Muzikos skyriaus pedagogų kontingentas visiškai sutampa su Naujaliao mokyklos mokytojų sąrašu (*Lietuva*, 1919 08 21, Nr. 182, p. 3).

Tallat-Kelpša, 1919 m. gegužę iš Vilniaus atvykęs į Kauną, aktyviai reiškėsi ir kaip muzikas, ir kaip kultūrinio gyvenimo organizatorius. Gavęs naujai įkurto Švietimo ministerijos Muzikos skyriaus vedėjo pareigas, Tallat-Kelpša viešai ragino muzikus padėti surinkti žinių apie lietuvių muzikų darbus. Kaip vienas iš daugelio skyriaus tikslų, išvardytų publikacijoje „Muzikos reikalu“, yra „steigti ir padėti steigiamoms muzikos mokykloms“ (Tallat-Kelpša 1919: 3). Galime tik daryti prielaidą, kad tą vasarą būta

įvairių svarstymų ir ketinimų dėl meno mokyklų plėtros, o diskusijų atgarsiai atsispindi spaudoje. Taip paaiškinama rugpjūčio 15-osios žinutėje apie „Dramos ir muzikos mokyklą“ – jungtinės mokyklos idėja nebuvo įgyvendinta, Tallat-Kelpša tą vasarą netapo muzikos mokyklos vedėju. Dramos⁶ ir muzikos mokyklos niekada nebuvo sujungtos, nors susidūrė su tomis pačiomis problemomis, veikė tuose pačiuose pastatuose, nors vėliau, po metų, abi buvo perduotos Lietuvos meno kūrėjų draugijos globai.

1919 m. rudens semestras muzikos mokykloje pradėtas viltinai: išaugo mokinių skaičius – apie 60; keitėsi ir plėtėsi pedagogų kontingentas. Apie semestro pradžią vėlgi skelbta spaudoje: „Kauno Muzikos Mokykloje pamokos prasideda antradienį, rugsėjo 23 d., naujame mokyklos bute: D. Vilniaus g-vė 2 Nr., Vyrų gimnazijos Rūmai, I aukštas“ (*Lietuva*, 1919 09 21, Nr. 207, p. 3). Iškilmingas įkurtuvių renginys suorganizuotas tik po dviejų mėnesių ir tai taip pat turėjo atgarsį laikraščiuose:

Sekmadienį, š. m. lapkričio 16 d., vyrų gimnazijos bute buvo Muzikos mokyklos įkūrimas. Kun. Byla pašventino mokyklą, p. Naujalis ir p. Tallat-Kelpša papasakojo apie mokyklos tikslą, pabrėždami lietuvių palinkimą į muziką; po to, Tallat-Kelpšos vedamas choras padainavo keletą dainų ir orkestravo mokinių orkestras. (*Tauta*, 1919 11 22, Nr. 1, p. 4)

Kviestos vietos šviesuomenės prisirinko nemažai. Mokiniai paskambino ir pagriežė. Tarp kitko p. Naujalis, Muzikos mokyklos vedėjas, paskaitė keletą bruožų iš Lietuvių muzikos istorijos. Po Naujų metų tikimasi turėti per 60 mokinių. Reikia linkėti, kad tas darbas neužgestų. (*Lietuva*, 1919 11 20, Nr. 251, p. 2)

1919-ųjų rudenį buvo patvirtinti pagrindiniai mokyklos veiklos dokumentai. Mokymo klausimams skirta laikraščio „Lietuvos mokykla“ 1919 m. spalį pasirodžiuosiam pirmame numeryje paskelbti įstatai ir programa (J. Naujalis muzikos mokyklos... 1919: 68–72). Programa akivaizdžiai buvo pagrįsta Naujalis vargonininkų mokyklos programa, tik pagedaguota (tai ypač matyti lyginant muzikos teorijos mokymo dalykų programos aprašus; Presas 1924: 209–213). Įstatuose nurodytas mokyklai keliamas tikslas: „[S]uteikti talentingam jaunimui tinkamo išsilavinimo, iškelti bei skleisti visuomenėje muzikos meno skonį“ (1 §). Pažymėtini ir aukštai iškelti reikalavimai pedagogams: „Mokytojais kviečiami išimtinai specialistai, turį tinkamą mokslo-muzikos cenzą“ (13 §; J. Naujalis muzikos mokyklos... 1919: 68). Kaip tik mokytojų parinkimas ir kaita yra vienas rodiklių, nusakančių mokyklos tikslus ir prioritetus: atitikti konservatorijos pedagogams keliamus kvalifikacinius reikalavimus. Dar privačioje Juozo Naujalis muzikos mokykloje susiformavo pradinis mokytojų branduolys: Elena Bilminiūtė-Čiurlienė (fortepijonas),

Lidija (Alyda) Kirchner (smuikas), Naujalis (vargonai ir harmonija), Tallat-Kelpša (teorinės disciplinos); dainavimo mokytojai keitėsi: Oleka, Koscialkauskis, Juozas Bieliūnas. Dauguma mokytojų buvo baigę aukštesniasias arba aukštąsias muzikos mokyklas: Varšuvos muzikos institutą ar Peterburgo konservatoriją.

Gana greitai Juozo Naujalis muzikos mokykla pelnė pripažinimą ir visuomenės pasitikėjimą, su ja buvo siejamos muzikos meno plėtros viltys. „Iš Muzikos mokyklos mums reikia laukti ne tik muzikinių žmonių, bet muzikinių lietuvių žmonių, kurie didybėje ir kilnybėje mūsų tautinės muzikos susijungs su žmonėmis ir sutrauks į žadinį mūsų dainas“ – taip pakiliai buvo rašoma laikraštyje „Lietuva“ (Nr. 41 (323)). Nedidelis straipsnis pasirodė pažymint vasario 7 d. prasidėjusį naują mokslo pusmetį. Metus gyvuojanti ugdymo įstaiga vertinama labai palankiai: „Tarp kitų šiandien žymiai ryškėja ir Kauno Muzikos Mokykla, vedama labai gerbiamo mūsų muzikos kompozitoriaus Juozo Naujalis“ (*Lietuva*, 1920 02 21, Nr. 41, p. 3). Tuo metu mokykla buvo vienas iš Kauno muzikinio gyvenimo centrų. Pavyzdžiui, 1919 m. spalį „Lietuvoje“ pasirodė pranešimas, kad Švietimo ministerijos „Muzikos skyrius steigia prie Kauno muzikos mokyklos choristų specialistų sutrumpintus choro dainavimo kursus“⁷. 1920 m. pavasarį mokykloje vyko ir Juliaus Štarkos vadovaujamo choro repeticijos.

Deja, 1920 m. vasarį rūmus paskyrus Steigiamajam Seimui, o Muzikos mokyklos patalpas – Seimo bibliotekai, iškilo grėsmė, kad mokyklą visai teks uždaryti.⁸ Gegužę mokykla „mokslo metams baigti persikėlė į J. Naujalis privatinį butą“ (Gruodis 1930: 20).

Apie susiklosčiusią padėtį Naujalis vėliau rašė: „Kadangi Muzikos mokykla liko be pastogės ir valdžia atsisakė ją subsidijuoti, tai man beliko vienas kelias – pavesti ją Lietuvių meno kūrėjų draugijos globai“ (*Juozas Naujalis* 1968: 77). Perdavęs mokyklą, Naujalis atsisakė ir direktoriaus pareigų.

Naujalis įkurta mokykla buvo privati, gavusi valstybės leidimą veikti, turėjusi patvirtintą ir viešai paskelbtą mokyklos programą bei dalinį valstybės rėmimą (subsidiją), ne visus metus – ir valstybės skirtas patalpas. Mokykloje pradėtas muzikinio ugdymo formavimo procesas ir plėtra konservatorijos link išlaikė tęstinumą ir toliau gyvavo naujomis sąlygomis.

Lietuvių meno kūrėjų draugijos muzikos mokykla

Atkūrus nepriklausomybę, steigiantis valstybės institucijoms, kultūros ir meno reikalai buvo priskirti Švietimo ministerijos veiklos sričiai. Ministerijoje buvo numatyta



I pav. Valstybinė muzikos mokykla Kaune (Maironio g. 3, dabar – Maironio g. 11). LMTA muziejaus fondai.

steigti Meno departamentą, tačiau tai taip ir nebuvo tinkamai padaryta – kultūra ėmė rūpintis patys menininkai. Kaip situaciją prisiminė Stasys Šimkus: „Po karo, 1920 m., Lietuvos muzikams grįžus tėvynėn, kilo klausimas: kas tuoju darytina muzikos organizavime“ (Šimkus 1936: 3). 1920 m. sausio 29 d. buvo įsteigta Lietuvių meno kūrėjų draugija (toliau – LMKD), o balandžio 16 d. LMKD valdyba nusprendė steigti Muzikos sekciją, kurios darbą pradėjo Muzikos pradžios kuopa:

Prie Lietuvių Meno Kūrėjų Draugijos susidarė Muzikos sekcija, kurios priešaky stovi J. Naujalis, J. Štarka, Tallat-Kelpša ir Žilevičius. Žilevičiaus projektu Muzikos sekcija visų pirma turi rūpintis įkurti kaip ir Liaudies konservatoriją, kuri duotų ir praktikos žmonių (mokytojų mokykloms) ir šiaip muzikų. (*Lietuva*, 1920 04 27, Nr. 92 (374), p. 3)

Akivaizdu, kad konservatorijos idėja nuo pat pradžių figūravo LMKD muzikų akiratyje. Ką realiai draugija perėmė iš privačios Juozo Naujaliao mokyklos? Patirtį – suformuotą mokytojų branduolį ir pirmus mokslo metus baigusius mokinius, turtą (muzikos instrumentai), kurią mokykla įsigijo su valstybės dotacija. Mokyklos reikalais buvo pavesta rūpintis Tallat-Kelpšai. Darbuotasi trimis kryptimis: finansavimo užtikrinimas, mokymo programos rengimas, mokytojų kolektyvo sudarymas. Buvo siekiama

suburti ryškiausias muzikos pedagogus, o tokios kruopščios atrankos tikslas ne kartą minimas įvairiuose draugijos dokumentuose: „Dabar, susirinkus Lietuvoj veik visom mūsų muzikininkų pajėgoms (J. Naujalis, J. Štarka, St. Šimkus, J. Tallat-Kelpša, J. Žilevičius, V. Grigaitienė ir kiti) Muzikos Mokyklą manoma priartinti prie konservatorijos tipo“ (*Lietuvių Meno Kūrėjų...* 1920: 10).

Šimkus, kaip ir kiti draugijos nariai, nuo pat pradžių siūlė susitelkti į kokybišką muzikų rengimą ir konservatorijos steigimą, mokyklos programą formavo lygiuodamiesi į kitų Europos konservatorijų (Peterburgo, Rygos, Leipciogo) programas. Kaip buvo liepą rašoma Seimo Švietimo komisijai, „Muzikos Sekcija turi Muzikos Mokyklą (buv. Naujaliao), kurią nuo šio rudens manoma praplėsti ligi konservatorijos programos. Mokytojais manoma kviesti žymesnieji muzikos pedagogai, kad ši mokykla būtų lygi konservatorijai“ (Muzikos sekcijos darbų... 1920: 12). Daug entuziastingiau situaciją apibūdino Juozas Žilevičius: „Dabar mes jau turime muzikos mokyklą ir rengiamės nuo rudens padaryti konservatorijai pradžią, kuriai muzikos jėgų mums tikrai pakaks ir auklėtinių netrūks, o vien tik reikalingi esam piniginių paramos ir Šviet. Ministerijos pritarimo“ (Žilevičius 1920: 4).

Atsakymus, kodėl šis ambicingas sumanymas nebuvo iš karto įgyvendintas, randame Šimkaus žodžiuose:

Daug kieno norėta tuojau įkurti operą. Aš buvau tos nuomonės, kad, įkūrus operą, didžiausioji dalis muzikai skiriamų lėšų nueis jai, operai, o pagrindinis muzikos judėjimas nepajėgs tinkamai plėstis. Stovėjau už tai, kad būtų tuoj įkurta aukšto muzikos lygio konservatorija, iš kurios per keletą metų susiformuos opera, simfonija ir visam kitam muzikos darbui reikalingi darbininkai. Operos įkūrimas, tikrinau, tikrai susivėlintų keleriais metais, užtat ji išaugtų iš tautos šaknų, o paskui visur turėtume savąias muzikos pajėgas. Nusvėrė opera, nes buvo stiprūs jos šalininkai, be to, buvo reikalinga ir reprezentacijai. (Šimkus 1936: 3)

Kaip tik finansavimo trūkumas stabdė mokyklos plėtrą ir tapsmą konservatorija. Valstybės institucijos išsakydavo palaikymą idėjai, bet nerasdavo tam lėšų. Tuo labiau, kad ir patalpų trūkumas buvo ilgalaikė ir viena pagrindinių mokyklos sklandaus darbo organizavimo problemų. Patalpas Muzikos mokyklai Kaune suteikė LMKD, tačiau tai tebuvo keturi „kambariai“ Maironio g. 3 (dabar Maironio g. 11).

1920–1921 mokslo metus mokykla pradėjo neturėdama užtikrinto finansavimo. Kaip vėliau prisiminė ir Naujalis, „du mėnesius mokykla buvo išlaikoma tik mokinių už mokslą sumokėtais pinigais“ (Naujalis 1968: 77). Tačiau, nepaisant visų sunkumų, rugsėjo pradžioje laikraščiuose pasirodė skelbimas apie stojamuosius į LMKD Muzikos sekcijos muzikos mokyklą. Skelbime nurodyti iš esmės tie patys „skyriai“, kaip ir 1919-ųjų pavasarį: fortepijono, smuiko, vargonų, dainavimo ir muzikos teorijos, solfedžio ir harmonijos. Šiek tiek pasikeitė dalykų pateikimas: Juozo Naujalis privačios mokyklos skelbime pirmas buvo paminėtas vargonų skyrius, daugiau buvo žadama specialiųjų disciplinų vargonininkams. LMKD Muzikos sekcijos muzikos mokykloje, lyginant su Juozo Naujalis mokyklos skelbimu, buvo atsisakyta ketinimų mokyti muzikos istorijos (*Lietuva*, 1920-09-10, Nr. 194, p. 4).

1920 m. rudenį LMKD Muzikos mokykla pradėjo darbą, turėdama stiprų, studijas daugiausia Peterburgo konservatorijoje baigusią mokytojų kolektyvą: Tallat-Kelpšą (kompozicijos teorija), Bilminiūtė-Čiurlienė (fortepijonus), Aleksandras Kačanauskas (dainavimas), Kirchner (smuikas), Elza Herbek-Hansen (fortepijonus), Štarka (vargonai), Žilevičius (kompozicija ir muzikos teorija). Šis sąrašas pateikiamas remiantis LMKD leidinio „Menas“ Nr. 2 publikacija⁹, nors turime patikslinti, kad Herbek-Hansen daugiau mokykloje nebedirbo ir mokė skambinti fortepijonu tik privačiai. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad sąrašė nebuvo nurodyta Naujalis pavardė, nes 1920 m. rudenį jis buvo pasitraukęs nuo darbo mokykloje ir sugrįžo tik gruodį, švietimo ministro pakviestas vėl vadovauti mokyklai.

Taip pat galėtų kilti klausimas, kodėl prie mokytojų kolektyvo neprisijungė LMKD Muzikos sekcijos pirminkas Šimkus, 1920-ųjų antrą pusmetį aktyviai rūpinęsis mokyklos reikalais Kaune ir Vilniuje. Tikėtina, kad Šimkus tuo metu buvo susitelkęs į chorų organizavimą ir tam skyrė visą savo laiką bei jėgas¹⁰, o jau gruodį jis išvyko studijuoti kompozicijos į Leipcigą, Berlyną.

LMKD užtikrino Juozo Naujalis įkurtos muzikos mokyklos veiklos tęstinumą, sustiprino mokymo programą, išplėtė mokytojų kolektyvą, suteikė patalpas (kad ir nelabai tinkamas muzikai mokyti) ir nedidelę finansinę paramą. Juozo Naujalis mokykla, kaip LMKD muzikos mokykla, veikė vos kelis mėnesius: nuo gegužės iki rugsėjo pabaigos. Naujaliui atsisakius muzikos mokyklos direktoriaus pareigų, jos buvo patikėtos Tallat-Kelpšai.

Į Vilnių!

Mažai kam žinoma, kad LMKD muzikos mokyklą keltina perkelti į Vilnių. Tam net buvo išrinkta vieta. LMKD leidžiamo žurnalo „Menas“ antrojo numerio pabaigoje paskelbta žinutė:

Stasio Šimkaus rūpesčiu L. Meno Kūrėjų Draugija paėmė savo žiniai Vilniuje Oginskienės namus vieniems metams (prie seminarijos bažnyčios¹¹, buv. II Jurgio gatvelė, dabar Snia-deckio). Ten iš pradžios teks sutilpti visom L. Meno Kūrėjų draugijos įstaigoms ir mokykloms. (Darbo takais 1920: 15)

1920 m. liepą–spalį Vilnius buvo „atvaduotas“, lenkams trumpam atsitraukus, vėl buvo ruošiamasi sostinę sugrąžinti į Vilnių. Kaip aktyviai tai buvo daroma, galime suprasti iš kitos tame pačiame leidinyje pasirodžiusios informacijos: „Dėl valstybės ir visuomenės įstaigų kraustymosi į Vilnių negalėjo įvykti rugsėjo pabaigoje rengtas Juliaus Štarkos choro [...] koncertas. Tikimasi veikiai surengti jį Vilniuje“ (Darbo takais 1920: 15). Kraustymosi procesas buvo gero kai įsibėgėjęs.¹²

Šimkus Vilniuje buvo sutaręs išnuomoti LMKD ir jos mokyklą veiktai pastatą, jame vėliau įsikūrė Lietuvos rašytojų sąjunga (ten veikia iki dabar), kurį laiką veikė Lietuvos kompozitorių sąjunga ir kitos meno organizacijos. Rugsėjo 19 d. „Lietuvoje“ buvo išspausdintas pranešimas:

Meno Kūrėjų Draugijos Muzikos Mokykloje jau nuo 16/IX prasidėjo mokslas specialinėse klasėse. Bendrai lavinančių muzikos dalykų klasės pradės veikti nuo rugsėjo 20 d. Mokinių dabar yra arti 50, kurių trečdalis pernai lankė buvusią Naujalis Muzikos Mokyklą. Bet kadangi dar priimami nauji mokiniai, tai mokinių skaičius auga.



2 pav. Pirmieji Valstybinės muzikos mokyklos mokytojai. Sėdi (iš kairės): V. Grigaitienė, J. Naujalis, E. Laumenskienė; stovi: V. Žadeika, J. Tallat-Kelpša, A. Kačanauskas. LMTA muziejaus fondai

Netrukus (maždaug po mėnesio) nutarta kelti mokyklą į Vilnių, nes mokinių ir mokytojų didesnė dalis kelias iš Kauno. Muzikos sekcija susirūpinusi dėl padalinimo muzikos pajėgų tarp dviejų sostinių, kad sektųsi padėti norinčiai muzikos lavintis jaunuomenei. (*Lietuva*, 1920 09 19, Nr. 202, p. 3)

Tačiau šių planų taip ir nepavyko įgyvendinti.¹³ LMKD muzikos mokykla liko Kaune, laikinojoje sostinėje, ir vėl iš naujo buvo ieškoma mokytojų tinkamų patalpų.

Valstybės muzikos mokyklos įsteigimas

Muzikos mokyklos suvalstybinimas – reikšmingas Lietuvos kultūros politikos įvykis, žymintis valstybės apsisprendimą aktyviai dalyvauti meno procesuose ir priiimti atsakomybę už profesionalių muzikų ugdymą.¹⁴ Suvalstybinant svarbų vaidmenį suvaidino Tallat-Kelpša (tai ne kartą pabrėžė ir Naujalis, ir Gruodis).

Tallat-Kelpša, trumpai dėstęs Juozo Naujaliao privačioje mokykloje 1919-ųjų rudenį, turėjo įvairios organizacinės, taip pat ir darbo valstybės tarnyboje, Švietimo ministerijoje patirties.¹⁵ Be to, šis muzikas dar studijų Peterburge metais klausėsi Čiurlionio minčių apie lietuvišką konservatoriją, kartu su Naujaliu ir Braziu 1918 m. bandęs

įkurti Lietuvos konservatoriją Vilniuje, 1920-aisiais ėmėsi įgyvendinti seniai puoselėtą idėją. Tuo metu tarp muzikų vyravo nuomonė, kad konservatorija bus įkurta jau netrukus, rudenį, išsprendus iš esmės buitinius klausimus (finansavimas, pastatas, muzikos instrumentai). Tačiau tam sutrukdė istorinės aplinkybės ir sunki šalies ekonominė padėtis.

1920-ųjų rudens semestrą pradėjusi veikti kaip LMKD Muzikos sekcijos muzikos mokykla, netrukus įstaiga įgavo naują statusą. Švietimo ministro spalio 1 d. įsakymu Nr. 546 buvo nurodoma: „Meno Kūrėjų Draugijos muzikos Mokyklą nuo š. m. spalio m. 1 d. paimti Švietimo Ministerijos žinion ir laikyti Valstybės lėšomis“ (*Švietimo darbas*, 1920 m. lapkritis, Nr. 11, p. 7). Pats mokyklos suvalstybinimo procesas vyko gana lėtai. Mokyklos direktorius patvirtintas tik spalio 21 d. pasirašytu ministro įsakymu (Nr. 551). Mokyklos mokytojų kontingentas įsakymu patvirtintas tik 1921 m. vasario pabaigoje.

1920 m. spalio 1-oji laikoma Valstybinės muzikos mokyklos įkūrimo data, žyminti Lietuvos valstybinio profesionalių muzikų ugdymo pradžią. Švenčiant mokyklos dešimtmetį, Gruodis rašė: „Nuo šio laiko prasidėjo sistematiškas Mokyklos augimas. Kiekvienais metais buvo įvedami nauji dalykai; buvo kviečiami nauji mokytojai

ir augo mokinių skaičius“ (Gruodis 1930: 20). Tačiau 1920 m. spalį suvalstybinimo momentas nebuvo viešai pažymėtas. Apie tai nerandame pranešimų Kauno spaudoje, netgi priešingai – iš laikraščių sužinome, kad mokykloje tą dieną nei mokinių, nei mokytojų nebuvo. Spalio 5 d. „Lietuvoje“ pranešta:

Dėl kėlimosi į Vilnių Muzikos mokykloj mokslas nutrauktas nuo š. m. spalio 1 d.

Kada vėl prasidės mokslas Vilniuje (centre) ir Kaune (skyriuje) bus pranešta vėliau.

Muz. mokyklos vedėjas J. Tallat-Kelpša. (*Lietuva*, 1920 10 05, Nr. 215, p. 4)

Šiame skelbime jau mokyklai nepriskiriamas LKMD pavadinimas, pirmą kartą vedėju prisistato Tallat-Kelpša. Taip pat išryškėja paradoksas, kad savo gyvavimą muzikos mokykla pradėjo ne išskilmėmis ar mokslo metų pradžia, o nutraukdama pamokas.

Neįvykus perkėlimui, iš laikraštyje „Lietuva“ paskelbtų žinių įmanoma rekonstruoti muzikos mokyklos veiklos Kaune atkūrimo eigą. Spalio 29 d. buvo pranešta, kad mokyklai nepavyko gauti tinkamesnių patalpų ir ji toliau veiks LMKD turimose (*Lietuva*, 2020 10 29, Nr. 236, p. 2). Lapkričio 9–12 d. mokiniai buvo kviečiami susirinkti į mokytojų Kirchner, Kačanausko ir Bilminiūtės-Čiurlienės klases (pvz., *Lietuva*, 1920 11 12, Nr. 247, p. 3). Lapkričio viduryje darbas mokykloje vėl prasidėjo: vyko ir specialiųjų, ir teorinių dalykų pamokos. Daugėjant administracinio darbo, kartu aktyviai dalyvaujant pirmame Kaune steigiamo lietuviško operos teatro pastatyme, Tallat-Kelpšai buvo per sunku suderinti šias dvi veiklas. Todėl gruodžio 1 d., artinantis „Traviatos“ premjerai, Tallat-Kelpša atsisakė direktoriaus pareigų ir liko mokykloje mokytoju. Švietimo ministrui pakvietus, direktoriaus pareigas vėl eiti sutiko Naujalis. Prasidėjo naujas Valstybės muzikos mokyklos tapimo konservatorija etapas.

Išvados

Lietuvos konservatorijos steigimo idėja XX a. pirmais dešimtmečiais tapo rimtu iššūkiu visai mūsų šalies muzikų kartai. Tuo metu Europoje itin suintensyvėjo konservatorijų kūrimasis, tai aktyviai vyko ir Lietuvos kaimynystėje (Latvijoje – 1919, Estijoje – 1923, Baltarusijoje – 1918–1920). Lietuvoje „tautinės konservatorijos“ siekį puoselėjo Varšuvoje, Sankt Peterburge ar Leipcige aukštesniašias arba aukštąsias muzikos mokyklas baigę muzikai Čiurlionis, Sasnauskas, Naujalis, Tallat-Kelpša ir kt.

Lietuvos muzikos istoriografijoje nepakankamai įvertintas faktas, kad, paskelbus nepriklausomybę, 1918 m. buvo dukart bandyta atidaryti konservatoriją – Vilniuje ir Kaune. Pirmoji paraiška pateikta neseniai suformuotai Lietuvos Tarybai 1918 m. birželį Vilniuje, tačiau dėl lėšų trūkumo buvo atmesta. Lapkritį gautas Lietuvoje tuo metu tebevaldžiusios Vokietijos valdžios leidimas Naujaliui steigti konservatoriją Kaune, bet neturint finansinės paramos ir tam tinkamų patalpų leidimu nebuvo pasinaudota. Buvo pasirinkta nuosaikesnė muzikos mokyklos kūrimo, plėtros strategija, tačiau tikslas turėti konservatoriją nebuvo pamirštas ir amžininkams atrodė realistiškas.

Dėl politinių priežasčių (okupavus Vilnių sostinė perkeliama į Kauną), sudėtingos ekonominės padėties muzikos mokyklos steigimas ir plėtra vyko lėtai, o jos steigėjai susidūrė su įvairiais keblumais, kurių svarbiausias – finansavimo, tinkamų patalpų stoka. Skirtingai nei Latvijos konservatorija (1919 m. pradėjusi veikti erdviame buvusios Aleksandro berniukų gimnazijos pastate), privati Juozo Naujalis muzikos mokykla, gavusi leidimą ir valstybės paramą, veiklą pradėjo keliuose „Aušros“ gimnazijos trečio aukšto klasėse. Mokyklos steigimo prielaida tapo Naujalis pedagoginė ir organizacinė patirtis bei įgytas autoritetas. 1919 m. rudenį patvirtinta mokyklos programa akivaizdžiai buvo grindžiama Juozo Naujalis vargonininkų mokyklos (veikusios 1913–1914 m.) programa, o mokytojų kompetencijos reikalavimai atitiko konservatorijų dėstytojams keliamus kvalifikacinius reikalavimus.

Per pirmuosius dvejus gyvavimo metus Kauno muzikos mokykla kraustėsi tris kartus ir keitė patalpas bei adresą: 1) Laisvės al. 55, 2) D. Vilniaus g. 2 ir 3) Maironio g. 3 (1920 m. spalį vos neperkelta į Vilnių); tris kartus keitėsi mokyklos pavadinimas ir statusas: 1) Juozo Naujalis privati muzikos mokykla (1919 m. kovas–1920 m. gegužė), 2) Lietuvių meno kūrėjų draugijos Muzikos mokykla (1920 m. gegužė–rugsėjis) ir 3) Valstybinė muzikos mokykla (nuo 1920 m. spalio 1 d.). Du kartus keitėsi vadovai – Tallat-Kelpša 1920 m. rugsėjį–lapkritį buvo perėmęs vadovavimą iš Naujalis. Per nagrinėjamą laikotarpį buvo iškilusi grėsmė, kad mokykla bus uždaryta, svarstytos galimybės sujungti ją su dramos mokykla.

Nepaisant visų peripetijų, mokykla greitai pelnė visuomenės pripažinimą ir virto vienu svarbiausių muzikinės kultūros židinių Kaune. Naujalis ir Tallat-Kelpšos bei kitų idėjų aktyviai palaikiusių muzikų (Žilevičiaus, Šimkaus ir kt.) dėka suformuotas Lietuvos konservatorijos siekis buvo nuosekliai puoselėjimas. Valstybinė muzikos mokykla tapo Lietuvos aukštosios muzikos mokyklos ištakomis ir pagrindu.

Nuorodos

- ¹ Po Pirmojo pasaulinio karo susiklostė Lietuvai palankios sąlygos skelbti nepriklausomybę. Po daugiau kaip šimtmetį trukusio nacionalines ir religines vertybes niokojusio priklausymo Rusijos imperijai ir Vokietijos imperijos pajėgoms silpstant, Lietuvos Taryba 1918 m. vasario 16 d. paskelbė Nepriklausomybės Aktą. Nors realiai valstybė pradėjo funkcionuoti tik Vokietijai pralaimėjus karą ir atsitraukus iš Lietuvos, lapkritį buvo priimta Laikinoji Lietuvos Konstitucija, perimtas valdymas ir sudaryta pirmoji vyriausybė.
- Tačiau valstybė liko okupuota. Vien 1919 m. naujai suburtoms Lietuvos kariuomenės pajėgoms teko kovoti su Sovietų Rusijos, Lenkijos kariuomene ir bermontininkais. Tais metais buvo okupuotas Vilnius, tad laikinąją valstybės sostinę tapo Kaunas. Šiame mieste tarpukariu itin stigo patalpų besikuriančioms valstybės įstaigoms ir kitoms organizacijoms, o valstybei – lešų visų veiklos sričių plėtrai.
- ² Vokiečių valdžia pasitraukė tik 1918 m. lapkritį: lapkričio 11 d. patvirtinta Augustino Voldemaro vadovaujama pirmoji Lietuvos vyriausybė.
- ³ Laikraštis „Lietuva“ tuo metu buvo svarbiausias valstybės žinias skelbiantis dienraštis. Skelbimas dėl muzikos mokyklos steigimo ir kvietimas registruotis dėl mokymosi buvo dar pakartotas kovo 2, 6, 8, 11 ir 13 dienomis.
- ⁴ J. Naujalis, Valstybinės muzikos mokyklos mokinių skaičius pusmečiais 1919–1925, LCVA, f. 381, ap. 4, b. 1058, l. 33.
- ⁵ Buvusios vyrų gimnazijos pastate pradėjo veikti ir Aukštieji kursai (vėliau – Lietuvos universitetas).
- ⁶ Režisieriaus Antano Sutkaus vadovaujama vaidybos mokykla, taip pat pradėjusi veikti 1919-aisiais, tapo pirmąja jaunuosius Lietuvos teatro kūrėjus rengiančia lietuviška ugdymo įstaiga.
- ⁷ Kursuose turėjo būti mokoma dainavimo, skambinimo fortepijonu ir deklamacijos. Mokytojais turėjo dirbti Tallat-Kelpša (dar ir kursų vedėjas) ir Sutkus. Bet Tallat-Kelpša netrukus išvyko į Berlyną.
- ⁸ Steigiamasis Seimas buvo renkamas 1920 m. pavasarį, o jį išrinkus, stingant tinkamų patalpų, nukentėjo ir kitų meno įstaigų veikla: „J. Vaičkaus skrajojamasis teatras iš priežasties paėmimo teatro rūmų Seimo posėdžiams, ilgą laiką nevaicino. Dabar, atsilieidus teatro rūmams, bus vienas po kito trys paskutiniai spektakliai“ (*Lietuva*, 1920 07 07, Nr. 139, p. 4).
- ⁹ Darbo takais. L. Meno Kūrėjų Draugijos raštas Steigiamojo Seimo Švietimo Komisijai, in: *Menas*, 1920, spalio, Nr. 2, p. 13.
- ¹⁰ Tai liudija spaudoje pasirodžiusios žinutės: „Meno Kūrėjų Draugijos Muzikos Sekcija pasiryžo organizuoti Kaune didelį chorą. Tas darbas pavestas neseniai iš Amerikos grįžusiam kom. Stasiui Šimkui. Tikimasi sudaryti 200–300 žm. chorą. Didžiojo choro gabesnieji dainininkai bus sukuopiami į atskirą chorą sunkesnei muzikai atlikti; iš jų tikimasi išauginti koras mūsų būsimai operai“ (*Lietuva*, 1920 07 04, Nr. 137, p. 3); „Stasys Šimkus ryžosi imtis vykinti senai gaivinamą mintį – sudaryti Lietuvoje galingą chorų organizuotę. Manoma išplėsti chorų tinklą po visus Lietuvos miestus, miestelius ir žymesnius bažnytkaimius“ (Darbo takais 1920: 15).
- ¹¹ Šv. Jurgio bažnyčia Vilniuje.
- ¹² Pavyzdžiui, Lietuvos universiteto perkėlimą (su biblioteka ir laboratorijų įranga) buvo numatoma atlikti atskiru traukiniu.
- ¹³ Pažymėtina, kad laikraštis pasirodė spalio 10 d., kai ši dalis informacijos ilgam laikui tapo nebeaktuali: spalio 9 d. Lenkija sulaužė Suvalkų sutartį ir vėl užėmė Vilnių.
- ¹⁴ Pagal tuo metu galiojusius teisės aktus finansavimo požūriui veikė kelių tipų mokyklos: privačios arba įvairių draugijų įsteigtos, turinčios valstybės patvirtintas ugdymo programas ir galinčios pretenduoti į dalinį valstybės finansavimą (mokytojų darbo užmokesčio išlaidoms padengti), ir valstybinės, išlaikomos valstybės, turinčios labai aiškų administracinį reguliavimą ir atskaitomybę Švietimo ministerijai. Tiesa, mokestis už mokslą ir jose buvo taikomas, tačiau mokiniai / studentai galėjo pretenduoti į stipendiją.
- ¹⁵ 1919 m. balandį Tallat-Kelpša atvyko į Kauną ir tapo Meno departamento prie Švietimo ministerijos Muzikos skyriaus vedėju (*Juozas Tallat-Kelpša* 1983: 41).

Literatūra

- Budzinauskienė Laima, Muzikinis ugdymas Lietuvoje XVIII a. pabaigoje–XIX amžiuje. Bažnyčių mokyklos, in: *Menotyra*, t. 15, Nr. 1, Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2008, p. 13–24.
- Darbo takais, in: *Menas*, 1920 10 10, Nr. 2, p. 12–16.
- Gaudrimas Juozas, *Iš lietuvių muzikinės kultūros istorijos*, kn. 2: 1917–1940, Vilnius: Mintis, 1964.
- Gruodis Juozas, Valstybės muzikos mokyklos darbų apžvalga, 1920–1930, in: *Valstybės muzikos mokykla, 1920–1930*, Kaunas, 1930, p. 9–43.
- J. Naujalis muzikos mokyklos Kaune įstatai ir programa, in: *Lietuvos mokykla*, 1919, Nr. 1, p. 68–72.
- Juozas Naujalis. Straipsniai. Laiškai. Dokumentai. Amžininkų atsiminimai. Straipsniai apie kūrybą*, sud. Ona Narbutienė, Vilnius: Vaga, 1968.
- Juozas Tallat-Kelpša. Gyvenimas ir kūryba. Straipsniai ir laiškai. Dokumentai. Amžininkų atsiminimai*, sud. Jonas Nabažas, Eugenija Ragulskienė, Vilnius: Vaga, 1983.
- Lietuvių Meno Kūrėjų Draugijos raštas Švietimo ministeriui, in: *Menas*, 1920 07 29, Nr. 1, p. 9–10.
- Lietuvos muzikos istorija*, kn. 2: *Nepriklausomybės metai, 1918–1940*, sud. ir ats. red. Algirdas Jonas Ambrazas, Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2009.
- M. K. Čiurlionis. Apie muziką ir dailę. Laiškai, užrašai ir straipsniai*, sud. Valerija Čiurlionytė-Karužienė, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960.
- Modernios Lietuvos dailės ištakos: Kauno meno mokykla*, sud. Raimonda Kogelytė-Simanaitienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008.
- Muzikos sekcijos darbų apžvalga, in: *Menas*, 1920 07 29, Nr. 1, p. 12.
- Naujalis Juozas, *Iš valstybinės muzikos mokyklos istorijos*, in: *Juozas Naujalis. Straipsniai. Laiškai. Dokumentai. Amžininkų atsiminimai. Straipsniai apie kūrybą*, sud. Ona Narbutienė, Vilnius: Vaga, 1968, p. 76–79.
- Presas Arkadijus, Juozas Naujalis, in: *Švietimo darbas*, 1924, Nr. 3 (kovo mėn.), p. 203–214.
- Ramonienė Dalia, *Kauno meno mokyklos mokinių sąvadas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2006.
- Šimkus Stasys, Tautinės muzikos ir kultūros reikalais, in: *XX amžius*, 1936 12 11, Nr. 144, p. 3–4.
- Tallat-Kelpša Juozas, Muzikos reikalu, in: *Lietuva*, 1919 05 22, Nr. 108, p. 3.
- Tallat-Kelpša Juozas, Muzikos mokyklos reikalu, in: *Lietuvos aidas*, 1918 06 22, Nr. 70, p. 2.

- Valiuškevičiūtė Apolonija, *Kauno meno mokykla*, Vilnius: Vaga, 1971; Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 1997.
- Žilevičius Juozas, Valstybinė muzikos mokykla Kaune, in: *Muzikos almanachas*, Kaunas, 1924, p. 94–103.
- Žilevičius Juozas, Menas ir kūryba, in: *Lietuva*, 1920 08 01, Nr. 161, p. 4.

Summary

In the first decades of the twentieth century, the idea of establishing the Lithuanian Conservatory was a serious challenge for the whole generation of musicians in our country. At that time, the establishment of conservatories in Europe was particularly intensive; the process was also active in the neighborhood of Lithuania (in 1919, in Latvia, in 1923, in Estonia, and in 1918 to 1920, in Belarus). In Lithuania, the aspiration for the “national conservatory” was fostered by the graduates of higher music schools in Warsaw, St. Petersburg, or Leipzig such as Čiurlionis, Sasnauskas, Naujalis, and Tallat-Kelpša.

The Lithuanian music historiography underestimates the fact that, after the proclamation of Independence in 1918, two attempts were made to start conservatories in Vilnius and Kaunas. The first application was submitted to the recently formed Council of Lithuania in Vilnius in June 1918. However, it was rejected due to lack of funds. In November, Naujalis obtained the permission of the German government, which ruled Lithuania at the time, to start a conservatory in Kaunas, yet he did not have the funds or the appropriate premises to implement the idea. A more moderate strategy for the establishment and development of a music school was chosen, yet the goal of having a conservatory was not forgotten and seemed realistic to contemporaries.

Due to political reasons (after Vilnius had been occupied, the capital was moved to Kaunas) and the difficult economic situation, the establishment and development of a music school was slow, and its founders faced various hindrances and challenges, the most important of which were the lack of funding and appropriate premises. Unlike

the Latvian Conservatory of Music (which opened up in the spacious building of the former Alexander Boys' Gymnasium in 1919), the private Naujalis Music School, after being granted the permission and state funding, started operating in several classrooms on the second floor of the Aušra Gymnasium. Naujalis's pedagogical and organizational experience and acquired authority became the precondition for the establishment of the school. The school curriculum approved in the autumn of 1919 was quite obviously based on that of Naujalis's Organ School (which operated in the years 1913 through 1914), and the qualification requirements for teachers met the requirements for conservatory staff.

Over the first two years of its existence, Kaunas Music School moved three times and changed its premises and addresses: 1) Laisvės Ave. 55, 2) D. Vilniaus Str. 2, and 3) Maironio Str. 3 (moreover, it nearly moved to Vilnius in October 1920). The name and status of the school also changed three times: 1) Naujalis Private Music School (March 1919 through May 1920), 2) Music School of the Lithuanian Association of Art Creators (May through September 1920), and 3) the State Music School (from 1 October 1920). The heads of the school changed twice: in September through November 1920, Tallat-Kelpša took over the management of the school from Naujalis. During the period under examination, the school was threatened with closure, and options for merging with the Drama School were considered.

Despite all the peripeteias, the school quickly gained public recognition and became one of the most important centers for musical culture in Kaunas. Thanks to Naujalis, Tallat-Kelpša, and other musicians who supported the idea (Juozas Žilevičius, Stasys Šimkus, etc.), the aspiration for the Lithuanian Conservatory was consistently nurtured. The State Music School became the starting point and the basis for the Lithuanian higher music school.

Delivered / Straipsnis įteiktas 2022 06 09

Straipsnis yra Lietuvos mokslo tarybos finansuojamo (reg. Nr. S-LIP-21-10) mokslo projekto „Valstybės muzikos mokykla (1920–1933): Lietuvos konservatorija „de facto“ dalis“.